

І. ТЕОРЕТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 911.3

Я. Олійник, д-р екон. наук, К. Мезенцев, канд. геогр. наук

СУЧАСНІ НАПРЯМИ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ В УНІВЕРСИТЕТАХ США, КАНАДИ ТА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

Проаналізовано сучасні суспільно-географічні дослідження в провідних університетах США, Канади та Великої Британії. Визначено основні теоретичні та методичні здобутки англо-американських географів у сфері вивчення регіонального розвитку та прогнозування.

The modern human-geographical researches at conducting universities of USA, Canada and Great Britain are analyzed. The basic theoretical and methodical achievement of Anglo-American geographers to sphere of study of regional development and forecasting are determined.

Постановка проблеми. У суспільній географії постійно відбуваються методологічні новації: оновлюються світоглядно-філософські засади, впроваджуються нові міждисциплінарні підходи (біохеволюційний, синергетичний, екоеволюційний, ноосферний та ін.), розробляються нові суспільно-географічні концепції (концепції сталого розвитку, нової економічної географії чи теорія хорем), застосовуються нові методи дослідження (ГІС-аналізу, нейромережеві, теорії нечітких множин тощо). При цьому кожна національна суспільно-географічна школа привносить свої методологічні здобутки. Тому цікавим, з наукового погляду, є порівняння вітчизняного досвіду суспільно-географічних досліджень із зарубіжним, визначення на цій основі перспективних та стратегічних напрямів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та виділення невирішених сторін проблеми. Якщо дослідження вчених російської суспільно-географічної школи внаслідок збереження наукових зв'язків та відсутності мовних проблем певною мірою знайомі вітчизняним географам, то сучасні наукові надбання вчених інших зарубіжних шкіл відомі лише частково (через епізодичні контакти, Інтернет чи окремі посилання). Цілісного ж уявлення про стан світової суспільної географії, на жаль, немає. Отже, існує потреба аналізу новітніх досліджень у зарубіжних країнах. Початок таких робіт покладено статтями І. Савчука, який узагальнив сучасний досвід суспільно-географічних досліджень французької суспільно-географічної школи.

Зважаючи на те, що англо-американська суспільно-географічна школа традиційно є однією з найпотужніших, настав час порушити "звичку" посилалися на праці П. Гаґґета чи Д. Гарвея, опубліковані ще в 1960-х рр., а спробувати осмислити методологічні та методичні зрушення в дослідженнях регіонального розвитку англо-американських географів 1990–2000-х рр.

Отже, метою статті є спроба узагальнення досвіду суспільно-географічних досліджень регіонального розвитку та прогнозування вчених провідних університетів США, Канади та Великої Британії.

Основний виклад матеріалу. На думку авторів, "виривати" із загального контексту суспільно-географічних досліджень регіонального розвитку лише прогностичні аспекти є некоректним, оскільки частина праць спрямована на вивчення змін, тенденцій, закономірностей розвитку регіонів у цілому та окремих видів людської діяльності на території зокрема. Їх результати є науковим підґрунтям для розробки прогнозів. Інша частина праць спрямована на використання результатів прогностичних досліджень у процесі розробки регіональної політики країни, стратегій регіонального та локального розвитку. Тому розглянемо всі напрями суспільно-

географічних досліджень, що прямо або опосередковано торкаються проблем наукового передбачення регіонального розвитку.

Оскільки аналіз результатів суспільно-географічних досліджень усіх наукових центрів обраних країн є доволі проблематичним (через значну працездатність та обмеженість інформаційного доступу), у даній статті зосереджено увагу на аналізі досліджень учених лише провідних центрів у галузі регіонального прогнозування соціально-економічного розвитку.

Так, у США проаналізовано дослідження на географічних факультетах університетів Вашингтону (м. Сіетл) (УВС), Каліфорнії (м. Берклі) (УКБ), Каліфорнії (м. Санта-Барбара) (УКС), Каліфорнії (м. Лос-Анджелес), Кларка (м. Вустер, Масачусетс) (УКВ), Міннесоти (Твін Сіті) (УМ), Огайо (м. Колумбус) (УО), Айови (УА), Вісконсину у Мадісоні (УВМ), Нью-Йорку в Баффало (УНІ), Кентуккі (м. Лексінгтон) (УКЛ), Індіани (м. Блумінгтон) (УІБ), Техасу в Далласі (УТ), Флориди (м. Джейнесвіль) (УФ), Канзасу (УКК), Сан-Дієго (УСД), Пенсільванії (м. Філадельфія) (УП), Денверу (м. Колорадо) (УД) та Іллінойсу в Чикаго (УІЧ), у Канаді – географічних факультетів університетів Торонто (УТ), Західного Онтаріо (м. Лондон) (УЗО), Меморіального університету Ньюфаундленда (м. Сент-Джонс) (МУН) та школи географії і наук про Землю Мак-Мастерського університету (ММУ), у Великій Британії – географічних факультетів Кембриджського (КУ), Лондонського Королівського Марії (ЛУМ), Шеффілдського (ШУ) університетів, шкіл географії Лідського (ЛУ), Нотінгемського (НУ) університетів, школи географічної науки Брістольського університету (БУ), школи географії та довкілля Оксфордського університету (ОУ), школи довкілля та розвитку Манчестерського ун-ту (МУ) та школи геонауки Единбурзького університету (ЕУ).

Усі напрями досліджень, що аналізуються, можна об'єднати у три групи: теоретичні, методичні та прикладні.

Теоретичні дослідження англо-американських географів торкаються таких питань:

а) *впровадження нових концептуальних засад* (передусім засад постнекласичної науки), зокрема: географічний постмодернізм, географія свідомості та раціональності (Р. Піт, УКВ), "культурний переворот" у географії (В. Наттер, УКЛ), гуманістична географія, просторово-часова географія (С. Брунн, УКЛ), географія суб'єктивності (Л. Бонді, ЕУ); взаємозв'язаність невидимої (виробничі відносини, думки, мовне спілкування) та видимої (створені ландшафти та сучасна людська діяльність) географії (А. Пред, УКБ), використання постструктуралістської методології, дослідження синергії, спільної взаємодії (локальний і глобальний масштаби) (Р. Робертс УА);

б) *формування наукових засад нової економічної географії* (географії "нової економіки") (П. Пламмер, БУ, Р. Мартін, КУ, Г. Кларк, ОУ, Р. Лейшон, НУ), культурної географії економіки (Н. Тріфт, ОУ). Нова економічна географія базується на культуристичному підході до аналізу економічних явищ, має плюралістичну методологічну базу, передбачає дуалізм кількісної та якісної методології. "Нова економіка" трактується як глобалізована економіка, що базується на інформації та знаннях, а регіон розглядається як її основа. Водночас тривають дискусії щодо доцільності виділення просторової (регіональної) економіки. Так, професор Університету Міннесоти Е. Шепард зазначає, що економісти нещодавно перевідкрили економічну географію як місце прикладання економічної теорії. Але їхні дослідження показують, що для того, щоб повністю охопити просторовий вимір суспільства, економічні теорії мають бути істотно модифіковані. Географічний же підхід дозволяє комплексно охоплювати еволюцію економічних ландшафтів, а також різноманітні неекономічні процеси, що призводять до економічних змін [10]. Тому саме економічна географія (нова економічна географія) має значні перспективи;

в) *переосмислення понять простору та місця у зв'язку з їх ідентифікацією, формуванням образів, уявлень, розумінням соціальної будови, соціальної пам'яті, публічності, соціальної та національної ідентифікації, темпоральності і сталості* (А. Пред, УКБ, Р.Д. Зак, УВМ, Н. Ентрікін, УКЛА, Р. Піт, УКВ, Дж. Гаґес, ЕУ, В. Наттер, УКЛ, Д. Рейнолдс, УА, Дж. Ейлер, ММУ, Дж. Гопкінс, УЗО, Е. Релф, С. Руддік, УТ, К. Тілл, УМ);

г) *формування наукових засад кібергеографії, розуміння кіберпростору як економіко-географічної категорії, моделювання та регулювання кіберпростору, співвідношення кіберпростору та людського простору* (М. Гудчайлд, Д. Дженелл, УКС; В. Бейєрс, УВС; Меі-По Кван, УО; Н. Шіоде, УНІ);

д) *аналіз впливу відносно нових факторів регіонального розвитку:*

- аналіз впливу глобалізації, транснаціоналізації, міжнародної інтеграції на регіональний економічний розвиток, дослідження проблем глокалізації (глобальної локалізації), тобто прояву глобальних процесів на локальному рівні (Дж. Гаррінгтон, УВС, Е. Свінгедоув, ОУ, Н. Кое, Дж. Джонс, МУ, Г. Шейкен, УКБ, Т. Фік, УФ);

- аналіз впливу фінансових факторів, іноземних інвестицій на регіональний розвиток, дослідження проблем фінансової життєздатності регіонів (Р. Беннетт, КУ, Р. Діфранческо, УТ, П. Каран, УКЛ, Дж. Джонс, МУ, Дж. Пеллот, ОУ);

- аналіз впливу технологічних змін, високотехнологічної промисловості, інформаційних технологій, електронної комерції та Інтернет на регіональний економічний розвиток (А. Скотт, УКЛА, Дж. Бріттон, УТ, Т. Лейнбах, УКЛ, Ю. Аояма, УКВ, В. Бейєрс, УВС, Г.Я. Трол, УФ, Д. Дженелл, УКС), дослідження нових інноваційно-економічних форм організації простору – технополісів, технопарків, індустріальних та інноваційних кластерів, інноваційних мереж, нових індустріальних просторів, регіональних інноваційних систем (А. Скотт, УКЛА, Г. Кларк, ОУ, К. Мелакроїнос, ЛУМ, М. Біркін, ЛУ, Дж. Бріттон, М. Гертлер, УТ);

- вплив сфери послуг, культурного капіталу на регіональний економічний розвиток (Е. Джеймс, КУ, Дж. Гаррінгтон, УВС).

Методичні дослідження спрямовані на:

а) *вдосконалення традиційних кількісних методів та моделей або їх застосування до нових об'єктів дослідження*, зокрема: методів просторового аналізу регіонального розвитку, моделей розміщення і переміщен-

ня, просторової дифузії, просторового вибору, багатфакторного аналізу, балансових моделей та моделей програмування (П. Гаґет, П. Пламмер, Л. Гемпл, БУ, Р. Моррілл, УВС, Б. Беррі, УТД, П. Канароглу, ММУ, Б. Годґарт, ЕУ, М. Гудчайлд, УКС, В. Бейєрс, УВС, А. Скотт, УКЛА), еволюційних прогнозних моделей географічних систем (Р. Вайт, МУН);

б) *адаптацію нових для суспільної географії методів дослідження*, зокрема: нейромережових методів, методів нечіткого моделювання, побудови карт самоорганізації (Ж.-К. Тілл, УНІ, Л. Сі, ЛУ), моделювання нелінійного регіонального зростання з використанням Байєсівської епістемології, прикладного Байєсівського моделювання (П. Конґдон, ЛУМ, К. Джонс, П. Пламмер, БУ);

в) *вдосконалення та розширення можливостей використання комп'ютерних математичних методів та геоінформаційних систем* для моделювання динаміки регіонів, економічних ландшафтів, міст, соціально-просторових феноменів (так звана комп'ютерна, або електронна, або цифрова географія), зокрема: комп'ютерні системи прийняття рішень, моделі штучного інтелекту в просторовій економіці, комп'ютерні моделі просторово-часової рівноваги (В. Тоблер, Г. Куклеліс, УКС, Д. Марбл, УО, Д. О'Салліван, УП, Б. Гейнінг, КУ, Л. Б'ян, УНІ, Б. Макміллан, Б. Макміллан, ОУ, Р. Гарріс, БУ, Ж. Руштон, М. Армстронґ, УА, В. Бейєрс, Т. Найєрджес, УВС, К. Амрейн, С. Вейкфілд, УТ, М. Біркін, ЛУ, Г.Я. Трол, УФ, С. Брунн, УКЛ), моделі розміщення та локалізації з використанням ГІС (Р. Моррілл, Дж. Гаррінгтон, УВС, Ж. Руштон, УА, Дж. Мірон, УТ, Я. Мальчевські, УЗО, М. Біркін, ЛУ);

г) *вдосконалення методів біхевіористичної географії для аналізу регіонального розвитку*, зокрема: методів просторового пізнання та сприйняття, аналізу перцепції простору, дослідження просторової поведінки в часі, біхевіористичного моделювання (Р. Голледж, Д. Монтелло, УКС, Дж. Одленд, УІБ, Д. Зольцман, УІЧ, Ж.-К. Тілл, УНІ, Дж. Воткінс, УКЛ, Р. Гарріс, БУ, Дж. Ейлер, ММУ); аналізу образів місць, регіонів, ландшафтів, їх еволюції, географічної інтерпретації образів ландшафтів у літературних творах, символізму культурних ландшафтів та регіонів (К. Тілл, УМ, Е. Ламме, УФ, Д. Косґрув, УКЛА, Е. Блант, ЛУМ), дослідження образів міст та міського життя, бачення міста, перцепції різних частин міста, образів нетрадиційних міст, впливу міської структури на поведінку (Р. Джонстон, БУ, Дж. Мартін, К. Тілл, УМ, К. Інґленд, УВС, Д. Піндер, ЛУМ); герменевтичного аналізу міст (Р. Міллер, УМ); аналізу мовних аспектів географічного простору, перцепції ризиків здоров'я в міському середовищі та її зміни в часі і просторі (С. Вейкфілд, УТ), методів психоаналізу у географії (Ф. Коллард, ЛУМ), емоційних методів дослідження (Л. Бонді, ЕУ);

д) *побудову економічних моделей географічних процесів*, зокрема регіональне (просторове) економетричне моделювання, інтегроване багаторегіональне динамічне соціально-економічне моделювання (С. Рей, УСД, Р. Діфранческо, УТ, Л. Гемпл, БУ); мікроекономічне нелінійне динамічне моделювання просторових систем (сілських, міських та регіональних систем), моделювання просторової економічної рівноваги (Б. Макміллан, ОУ);

Сучасні **прикладні дослідження** вчених-географів США, Канади та Великої Британії охоплюють такі питання:

а) у галузевих дисциплінах:

- у *геодемографії*: застосування ГІС та комп'ютерних технологій, просторовий аналіз та моделювання динаміки населення, методологія прогнозування населення, демографічні прогнози малих територій на основі ГІС (С.Д. Візерс, УВС, В. Кларк, УКЛА, Р. Гарріс, БУ,

Као-Лі Ляо, ММУ, Л. Сі, М. Біркін, Ф. Різ, ЛУ, С. Константину, УО, Ж. Руштон, УА, В. Коуд, УЗО); аналіз економічного, демографічного, фінансового впливу імміграцій на розвиток країни та регіонів, на розселення населення, розвиток міст (Као-Лі Ляо, ММУ, Д. Конвей, Дж. Одленд, УІБ, С. Константину, УО, М. Елліс, УВС, М. Кедволейдер, К. Олдс, УВМ, В. Кларк, УКЛА), моделювання міграцій, їх динаміки, аналіз міграційної поведінки в часі (С. Свіні, УКС, С. Константину, УО, Дж. Одленд, УІБ, Й. Папагеор'ю, ММУ, П. Конгдон, ЛУМ);

- *в урбогеографії*: дослідження еволюції міських поселень, міських територій та урбосистем, впливу глобалізації та мегаподій на розвиток і трансформацію міст (Е. Шеппард, Дж. Адамс, УМ, А. Оунз, ЛУМ, Ю-тін Хсінг, УКБ, К. Олдс, УВМ), дослідження процесів деурбанізації та субурбанізації (П. Канароглу, ММУ, Л. Браун, УО, Р. Міллер, УМ), урбанізації сільських земель, проблем збереження та планування сільської місцевості (М. Бунке, УТ), розвитку сучасних урболандшафтів (Е. Релф, УТ), майбутнього міст (Е. Шеппард, УМ, А. Оунз, ЛУМ); аналіз змін просторової структури міст (В. Кларк, УКЛА, К. Мітчелл, УВС, Б. Додсон, УЗО); просторовий аналіз та моделювання, побудова тривимірних моделей міст, моделей зростання реальних і віртуальних міст, моделювання процесів агломерування, густоти населення, міського транспорту і землекористування, матричне автоматизоване прогнозування регіонального землевикористання в містах (В. Бейерс, УВС, Н. Шіоде, УНІ, С. Свіні, УКС, П. Саттон, УД, Р. Вайт, МУН, П. Канароглу, ММУ); дослідження проблем управління містами, міського планування, ревіталізації (відновлення) міст, використання ГІС у міському плануванні (Н. Шіоде, УНІ, К. Тілл, УМ, К. Олдс, УВМ, К. Ворд, МУ, Дж. Гаґес, ЕУ, П. Канароглу, ММУ, Л. Боурн, УТ, В. Коуд, УЗО, М. Кеннеді, УКЛ);

- *в економічній географії*: аналіз динаміки капіталістичної просторової економіки, впливу на неї просторової неоднорідності та просторової взаємозалежності (Е. Шеппард, УМ, П. Пламмер, БУ, Т. Фік, УФ); визначення економіко-географічних перспектив змін глобальної економіки, процесів економічної глобалізації, розробка моделей постіндустріального, інформаційного суспільства (Е. Шеппард, УМ, Дж. Пек, УВМ, Г. Шейкен, УКБ, Ю. Аояма, Д. Енджел, УКВ, Е. Свінгедоув, ОУ), критичний географічний аналіз глобалізаційної динаміки (Р. Піт, УКВ, С. Робертс, УКЛ), аналіз процесів формування глобальних мереж, глобалізації індустрії послуг, вищої освіти (К. Олдс, УВМ); дослідження просторових аспектів бізнес-менеджменту, бізнес-послуг, процесів формування бізнесових мереж, центрів, кластерів (Г.Я. Трол, УФ, Р. Беннетт, КУ), аналіз розміщеньських стратегій та поведінки корпорацій (П. Каран, УКЛ, Г. Гад, УТ); дослідження фінансових центрів, впливу фінансів на просторову економіку (С. Робертс, УКЛ, Р. Мартін, КУ, Е. Свінгедоув, ОУ), аналіз регіональної динаміки та траєкторій технологічних змін, побудова еволюційних моделей технологічних змін, просторової дифузії технологій, інформаційних потоків (Д. Рібі, УКЛА, Г.Я. Трол, УФ, В. Коуд, УЗО);

- *у географії праці*: аналіз впливу глобалізації, інтернаціоналізації виробництва на географію праці, реструктуризацію зайнятості (Н. Кое, МУ, Р. Волкер, УКБ, Е. Свінгедоув, ОУ, В. Лоусон, УВС), моделювання динаміки локальних та регіональних ринків праці (С. Гансон, УКВ, С. Свіні, УКС, Дж. Одленд, УІБ, Кам Вінг Чан, УВС, Н. Кое, МУ);

- *у географії сільського господарства*: аналіз територіальних змін у сільськогосподарському виробництві,

агробізнесі, агровиробничих комплексах, продовольчих системах під впливом глобалізації, транснаціоналізації; дослідження проблем розвитку альтернативного та екологічного сільського господарства, формування продовольчих ланцюгів (М. Тротон, Т. Вейс, УЗО, Р. Волкер, УКБ, Д. Бак, ОУ, Р. Робертс, УА), продовольчої, сільськогосподарської безпеки (М. Воттс, УКБ, Л. Гаррінгтон, УКК);

- *у географії транспорту*: використання ГІС при дослідженні транспорту, моделювання попиту на транспортні послуги, транспортних потоків, сітєвий аналіз транспорту, побудова інтелектуальних транспортних систем, мікромоделювання динаміки поведінки щодо переміщень (Д. Скотт, ММУ, К. Дейвіс, МУ, Ж.-К. Тілл, УНІ, В. Блек, УІБ, К. Гуліас, УКС), дослідження процесів реформування транспортної індустрії, формування транспортної політики і планування, прогнозування попиту на транспортні послуги (В. Блек, УІБ, Е. Гоетц, УД, Дж. Престон, ОУ);

- *у географії послуг*: дослідження змін у географії фінансових послуг (А. Тікелл, БУ, Дж. Гаррінгтон, УВС), індустрії комп'ютерних послуг, відеоігор, кіно- та телевізійної індустрії, ІТ-підприємництва (Н. Кое, Дж. Джонс, МУ, Ю. Аояма, УКВ), медичних послуг, формування регіональних телемедичних мереж (Дж. Шеннон, УКЛ), змін у географії освіти, регіонального впливу університетів (Т. Гоаре, БУ, Л. Бонді, ЕУ, Г. Армстронг, ШУ);

- *у географії торгівлі*: аналіз просторової організації товарних ланцюгів (Круе, НУ); моделювання просторових конкурентних цін, динаміки конкуренції та варіації цін на просторово взаємозалежних ринках, прогнозування обсягів продаж (П. Пламмер, БУ, Б. Гейнінг, КУ, Б. Грін, УЗО, Л. Сі, ЛУ);

- *в соціальній географії*: дослідження проблем расової, національної, етнічної, релігійної нерівності та ідентифікації, просторової сегрегації та маргіналізації населення (Р. Моррілл, УВС, С. Піч, П. Дейлі, ОУ, М. Коуп, УНІ, В. Лоусон, УВС), гендерної нерівності та ідентифікації (С. Фен, УКЛА, Е. Джеймс, КУ, К. Датта, Е. Вінтон, ЛУМ, Л. Бонді, ЕУ, С. Руддік, УТ, Р. Міллер, УМ), просторової поляризації та нерівності, просторової нерівності у вищій освіті, охороні здоров'я (Д. Годж, УВС, С. Фен, УКЛА, Е. Шеппард, УМ, Р.Д. Зак, УВМ, В. Чоуінард, ММУ, Д. Баллас, ШУ, М. Бредфорд, МУ), внутріміської нерівності, урбанізаційної несправедливості та соціальної поляризації у містах (Л. Боурн, УТ, Р. Джонстон, БУ, Е. Свінгедоув, ОУ), сільської нерівності, ідентифікації сільської бідності (С.Д. Візерс, В. Лоусон, УВС, М. Воттс, УКБ, Д. Конвей, УІБ); дослідження географії змін у рівнях захворювання населення, побудова моделей просторової дифузії епідеміологічних захворювань, просторовий аналіз поширення захворювань та картографування майбутнього стану охорони здоров'я на основі ГІС, гравітаційне моделювання потоків хворих, кластерний аналіз рівня здоров'я та захворюваності (П. Гаґет, БУ; Е. Кліфф, Б. Гейнінг, КУ, М. Смолер-Рейнор, НУ, П. Конгдон, ЛУМ, Ж. Руштон, УА, Л. Б'ян, П. Роджерсон, УНІ, Р. Томас, МУ); географія негараздів на ринку праці (безробіття, бідність, нерівність), сегментація локальних ринків праці та соціально-економічна поляризація (Р. Мартін, КУ, Д. Баллас, ШУ, Дж. Пек, УВМ); просторовий моніторинг злочинності на основі ГІС, моделювання географії правопорушень і злочинності (П. Роджерсон, УНІ, Б. Гейнінг, КУ, Дж. Вівер, ММУ);

- *в електоральній географії*: виділення електоральних районів та обґрунтування шляхів удосконалення адміністративно-територіального поділу, дослідження процесів визначення та зміни виборчих округів

(Р. Джонстон, БУ, Р. Моррілл, УВС, Б. Макміллан, ОУ), аналіз електорального поділу території, просторове моделювання електоральної поведінки з використанням ГІС (Р. Джонстон, БУ, П. Беланжер, УНІ);

б) у сфері комплексних регіональних досліджень: аналіз проблем регіонального розвитку та регіонального зростання, проблем нерівномірності регіонального розвитку та просторово-часової конвергенції, регіональних та локальних соціально-економічних диспропорцій, дослідження різноманітних аспектів регіональної політики та планування, регіонального моделювання (Р. Моррілл, В. Бейєрс, В. Лоусон, УВС, Д. Рігбі, С. Фен, УКЛА, Г. Армстронг, ШУ, Е. Свінгедоув, ОУ, Г. Куклеліс, С. Свіні, УКС, Р. Міллер, УМ, Ж. Руштон, УА, Д. Дженелл, УКС), проблем співвідношення локального і регіонального економічного розвитку, моделювання локального економічного зростання (П. Пламмер, БУ, Р. Беннетт, КУ), аналіз змін та прогнозування тенденцій розвитку регіональної економіки (тренди в розміщенні господарської діяльності, економічної реструктуризації, регіональних ринків праці, кваліфікації робочої сили, освітнього рівня, приросту населення, міграцій) (Л. Браун, УО) тощо.

Висновки. Узагальнюючи вищенаведені напрями досліджень, можна визначити такі основні теоретичні та методичні надбання:

- аналіз просторових аспектів найрізноманітніших трансформаційних процесів, змін, динаміки, еволюції економічної, соціально-культурної, політичної діяльності населення;
- обґрунтування перспектив регіонального розвитку з урахуванням впливу порівняно нових факторів – глобалізації, транснаціоналізації, міжнародної регіональної інтеграції, фінансових та інформаційно-технологічних чинників;
- дослідження регіональних економічних процесів з погляду ціннісної орієнтації, культурологічного підходу;

УДК 911.2+796.5

• дослідження процесів соціально-географічної поляризації населення, соціальної нерівності, просторового поширення соціальних негараздів (захворювання, злочинності, бідності) як важливих індикаторів майбутніх змін у регіональному розвитку;

• поєднання кількісних та якісних методів дослідження. З одного боку, використовуються традиційні методи просторового аналізу, ГІС-аналізу та географо-математичного моделювання регіонального розвитку, регіонального економетричного прогнозування, з другого – методи якісні, спрямовані на визначення перцепційних характеристик регіонів, виявлення регіональних стереотипів, регіональної ідентифікації населення;

• використання нових методів дослідження, зокрема методів нелінійного моделювання, нейромережових, нечітких множин тощо.

1. A Companion to Economic Geography / Ed. by E. Sheppard, T. Barnes. – Oxford, 2000.
2. A Reader in Economic Geography / Ed. by E. Sheppard, T. Barnes, J. Peck, A. Tickell. – Oxford, 2002.
3. Congdon P. Applied Bayesian Modelling. – London, 2003.
4. Fuzzy Modeling with Spatial Information for Geographic Problems / Ed. by M. Cobb, F. Petry, V. Robinson. – Berlin, 2005.
5. Haggett P. Geography: a global synthesis. – London; New York, 2001.
6. Haining B. Spatial Data Analysis: Theory and Practice. – Cambridge, 2003.
7. Johnston R. Geography and geographers: Anglo-American human geography since 1945. – London, 2004.
8. Rogerson P. Statistical methods for geographers. – London, 2001.
9. Self-Organising Maps: Applications in Geographic Information Science / Ed. by P. Agarwal, A. Skupin. – Wiley, Chichester, 2005.
10. Sheppard E. How Economists Think: About Geography, for Example. Reflections on the Spatial Economy // Journal of Economic geography. – 2001. – №1. – P. 131-136.
11. Spatial multicriteria decision making and analysis: a geographic information sciences approach / Ed. by J.-C. Thill. – Ashgate: Brookfield, 1999.
12. The handbook of cultural geography. / Ed. by S. Pile, N. Thrift. – London: Sage, 2002.
13. The Oxford handbook of economic geography. / Ed. by G.L. Clark, M.S. Gertler, M.P. Feldman. – Oxford: Oxford Univ. Press, 2000.
14. Thill, J.-C., Anas A., Hodge D.J., Lawton S.T., Stewart B. Handbook of Economic Development. – NY: New York State Department of Transportation, Albany, 2001.

Надійшла до редколегії 14.12.05

О. Дмитрук, д-р геогр. наук, С. Дмитрук, асп.

ГРУПОВІ ТУРИСТСЬКІ ВПРАВИ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ МЕТОД ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ГЕОГРАФІВ

Обґрунтовується використання групових туристських вправ як інноваційного методу практичної підготовки фахівців географів.

The exploration of the group tourist exercises as an innovation method for the practical prepare of the specialists of geography are substantiated.

Постановка проблеми. Ефективність будь-якої навчальної системи – як традиційної, так і інноваційної безпосередньо залежить від кваліфікованого підбору та творчого використання різноманітних психолого-педагогічних методів. Вони насамперед повинні відповідати меті і тематиці навчальної програми, бути адекватними до особливостей і потреб студентів, а також до місця і середовища її проведення. Особливе місце серед сучасних інноваційних навчальних технологій та засобів, що є найбільш перспективними для застосування в програмах практичної підготовки фахівців географів до польових експедиційних досліджень, займає туризм. Так, В. Ганопольський в "уроках туризму" [1] визначає туризм як особливу навчальну технологію, який властиві простота, доступність, масовість, інтенсивність та активність дії. Це також стосується спеціальних індивідуальних і групових тренувальних туристських вправ, які широко використовуються в практиці туристської клубної діяльності для підготовки туристів до спортивно-оздоровчих походів. Особливої уваги в контексті використання для програм практичної підготовки

фахівців географів у вищих навчальних закладах заслуговує такий специфічний вид туристських навчальних засобів, як групові туристські вправи.

Головною особливістю групових туристських вправ, яка визначає їх пріоритет як базового методу для програм практичної підготовки фахівців географів до польових експедиційних досліджень є те, що вони сполучають у собі основні властивості активних ігор та навчально-діагностичного процесу. Остання особливість наближає їх до тестів та дає широкі можливості для їх використання не тільки для активного навчання, а й для різноманітних видів тестування. Відповідно до цих властивостей можна виокремити два основні підходи до визначення групових туристських вправ – як до ігор та як до навчально-діагностичного процесу. Їх характерною рисою є те, що поряд із завданням оволодіння практичними навичками і технічними прийомами спортивного туризму посилена увага приділяється фаховим умінням і навичкам, а також формуванню злагодженості сумісних, командних дій студентів.

© О. Дмитрук, С. Дмитрук, 2006